

EROAREA JUDICIARĂ: CONCEPT ȘI REGLEMENTARE¹

JUDICIAL ERROR: CONCEPT AND LEGAL REGULATION

CZU: 343.159:343(478)(094.4)

Irina IACUB²

ABSTRACT. *The study is focused on the issue of judicial error as a concept and legal category. Starting from the constitutional text, in which the notion of “error” is attested, and the legislation that develops it, an attempt is made to clarify its meaning, taking into account the lexicographical explanations from explanatory dictionaries and those of legal terms. The main conclusion is focused on the idea that the judicial error, which includes in itself the error of fact and law (even if only one of them), can be admitted as a result of the violation of material or procedural rules, which denotes that it essentially represents an action/ illegal inaction.*

Keywords: error, judicial error, factual error, legal error, judge.

REZUMAT. *Studiul este axat pe problema erorii judiciare ca concept și categorie juridică. Plecând de la textul constituțional, în care este atestată noțiunea de „eroare”, și legislația care îl dezvoltă, se încearcă clarificarea sensului acesteia ținându-se cont și de explicațiile lexicografice din dicționarele explicative și cele de termeni juridici. Concluzia principală este axată pe ideea că eroarea judiciară, care cuprinde în sine eroarea de fapt și de drept (fie doar una dintre acestea), poate fi admisă ca urmare a încălcării normelor materiale sau procedurale, ceea ce denotă că reprezintă în esență o acțiune/inacțiune ilegală.*

Cuvinte-cheie: eroare, eroare judiciară, eroare de fapt, eroare de drept, eroare juridică, judecător.

Introducere. Interesul cercetării conceptului de *eroare judiciară* a pornit de la norma cuprinsă în art. 53 alin. (2) din *Constituția Republicii Moldova* [5], care prevede următoarele: „Statul răspunde patrimonial, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin **erorile** săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești.”

Din conținutul normei citate pot fi desprinse câteva momente importante:

- statul răspunde patrimonial pentru prejudiciile cauzate prin *erori*;
- statul răspunde patrimonial pentru prejudicii cauzate prin *erori* săvârșite în procesele penale;
- statul răspunde patrimonial pentru prejudiciile cauzate prin *erori* săvârșite în procesele penale de anumiți subiecți: *organele de anchetă și instanțele judecătorești*.

¹ Studiu elaborat în cadrul Proiectului instituțional cod/nr. 20.80009.1606.05 „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană” (2020-2023).

² Irina IACUB, doctor în drept, conferențiar universitar, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, cercetător științific în cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, e-mail: irinaiacub@mail.ru ; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8349-2789>

Sub aspect comparativ, atragem atenția că norma similară din *Constituția României* (art 52 alin. (3) [7]) prevede: „Statul răspunde patrimonial pentru prejudiciile cauzate prin **erorile judiciare**. Răspunderea statului este stabilită în condițiile legii și nu înlătură răspunderea magistraților care și-au exercitat funcția cu rea-credință sau gravă neglijență”. Observăm că constituantul român operează expres cu noțiunea de *eroare judiciară*, fapt ce, intuim, a influențat și interpretarea dată normei constituționale autohtone în literatura de specialitate de la noi.

Plecând de la faptul că noțiunea de *eroare*, utilizată de către constituantul moldovean, reprezintă, în esență, *temeiul de fapt* al răspunderii (patrimoniale) a statului, considerăm că aceasta merită o atenție distinctă atât din partea doctrinarilor, cât și a practicienilor, în vederea precizării conținutului exact al acesteia.

Ca urmare a studierii lucrărilor de specialitate în materie, am constatat că în interpretarea doctrinară a normei constituționale citate, de cele mai multe ori, referință se face nu la „eroare”, ci la „eroare judiciară”. Bunăoară, în însăși *Comentariul Constituției Republicii Moldova* este expres indicat că „[d]ispozițiile alin. (2) din art. 53 stabilesc răspunderea patrimonială a statului pentru prejudiciile cauzate prin *erori judiciare* în procese penale” [6, p. 215].

O astfel de idee este preluată și de practicieni. Ca exemplu, dna judecător V. Muntean menționează în context: „[r]eieșind din conținutul acestei norme constituționale (art. 53 alin. (2) – e.n.), putem concluziona că temeiul apariției dreptului la repararea prejudiciului cauzat prin *erori judiciare* este admiterea *erorii* în activitatea organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești” [17, p. 232]. Credem că nu vom greși dacă vom afirma că o astfel de „interpretare” este acceptată tacit de întreaga doctrină.

Pornind de la cele menționate, considerăm că ar fi totuși necesar de precizat în ce măsură noțiunea de „eroare” din dispoziția art. 53 alin. (2) din *Constituție* este echivalentă/sinonimă cu cea de „eroare judiciară”. Altfel spus, trebuie oare să interpretăm *eroarea* menționată în textul constituțional ca fiind doar *eroare judiciară*?!

Conceptul de „eroare”. În vederea clarificării acestui moment, precizăm inițial că în doctrină *eroarea* este văzută ca „o falsă ori greșită reprezentare a realității”, „antonim al noțiunii de adevăr” [19, p. 101]. În același scop, vom apela și la unele dicționare explicative a limbii române, care explică noțiunea în cauză atât în sensul ei larg, cât și în sens juridic.

Astfel, potrivit *Noului dicționar universal al limbii române* [18, p. 436], în sens larg, noțiunea „eroare” presupune: „opinie, concepție greșită; greșală, valoare falsă”; iar în **sens juridic** – „viciu de consimțământ ce poate atrage nulitatea unui act”.

Dicționarul explicativ al limbii române [11, p. 347] oferă următoarea explicație lexicografică: în sens larg, noțiunea de „eroare” desemnează „cunoștință,

idee, părere, opinie greșită; ceea ce e greșit; greșeală”, iar în **sens juridic** – „falsă reprezentare asupra unei situații de fapt ori asupra existenței unui act normativ”.

Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române [12, p. 668], la rândul său, cuprinde următoarea explicație a noțiunii de „eroare”; în sens larg – „lipsă de concordanță între percepțiile noastre și realitatea obiectivă, confirmată de practică; cunoștință greșită, falsă, denaturată despre realitatea obiectivă”; în **sens juridic** – „falsă reprezentare asupra unei situații de fapt ori asupra existenței sau conținutului unui act normativ, care poate constitui cauza anulării unei sentințe, a unui act”.

În *Dex-online* [8], noțiunea de „eroare” semnifică, în sens larg, „greșeală, incorectitudine, inexactitate”, iar în **sens juridic** – „reprezentare falsă a unei situații care poate servi drept cauză a anulării unei decizii sau a unui act”.

Mai mult, ultimele două dicționare enunțate explică și noțiunile de:

- *eroare de drept* – ca fiind „interpretare greșită a codului penal” sau „greșeală de interpretare a codului penal”;
- *eroare de fapt* – ca „îgnorarea sau interpretarea greșită a datelor concrete într-un proces” sau „greșeală de interpretare a împrejurărilor materiale ale unui fapt”.

În același timp, și *dicționarele juridice* cuprind câteva explicații. Bunăoară, *Micul dicționar juridic* [13, p. 93], explică noțiunea de „eroare” ca fiind „[r]eprezentarea falsă pe care o persoană și-o face privitor la un act juridic sau o acțiune”. În același context, se precizează că „eroarea de fapt” se referă la situații material-obiective, în timp ce „eroarea de drept” privește existența sau sensul unei norme juridice.

Spre deosebire de acesta, alte dicționare juridice pun accentul și explică noțiunea doar în contextul unei anumite materii de drept. Bunăoară, în *Dicționarul de termeni juridici*, semnat de C.D. Muscalu și E. Vartic [10, p. 164], este explicat sensul noțiunilor de „eroare de drept” și „eroare de fapt” doar în materia dreptului penal:

- *eroare de drept* – necunoașterea sau cunoașterea greșită a unei norme juridice, care are efecte diferite față de normele asupra cărora se raportează (norme penale sau extrapenale);
- *eroare de fapt* – o cauză de înlăturare a caracterului penal al faptei, prin înlăturarea vinovăției, fiind definită ca „reprezentarea greșită din momentul săvârșirii faptului determinată de necunoașterea sau cunoașterea greșită a acestuia, în momentul săvârșirii faptului”.

La rândul său, *Dicționarul de termeni juridici*, elaborat de E. Derdișan [10, p. 151-152], conține explicații asupra sensului:

- noțiunii de *eroare de fapt* în materie penală („necunoașterea sau cunoașterea incompletă, greșită, a unor date ale realității faptice, materiale”) și civilă („falsa reprezentare a unei stări de fapt la încheierea actului juridic civil”);

- noțiunii de *eroare de drept* în materie penală („necunoașterea sau cunoașterea greșită a legii penale”) și civilă („falsa reprezentare a existenței sau conținutului unei norme juridice civile”);

- noțiunii de *eroare materială* în materie de procedură penală (greșeală existentă în actele procedurale întocmite de organul de urmărire penală sau instanța de judecată).

Rezumând cele expuse, considerăm că **noțiunea de „eroare” în materie juridică trebuie înțeleasă ca fiind o falsă reprezentare asupra unei stări de fapt (eroare de fapt) sau asupra existenței sau conținutului/sensului unei norme juridice (eroare de drept)** [14, p. 23].

Conceptul de „eroare judiciară”. Dincolo de cele menționate, atragem atenția că dicționarele citate conțin și unele explicații pe marginea noțiunii propriu-zise de „eroare judiciară”, după cum urmează:

- „condamnare de către instanță a unui nevinovat” [18, p. 436];
- „stabilire greșită a faptelor într-un proces penal, ce poate duce la condamnări nedrepte” [8];
- „eroare ce are loc cu prilejul judecării unei cauze penale, constând în greșita stabilire a faptelor, ceea ce a avut ca urmare pronunțarea unei hotărâri nedrepte” [10, p. 152].

Același sens al noțiunii este recunoscut și în celelalte două dicționare, doar că de astă dată *eroarea judiciară* este echivalată cu *eroarea juridică* (acestea două fiind văzute ca noțiuni sinonime). Mai mult, *Dicționarul explicativ al limbii române* nici nu invocă noțiunea de *eroare judiciară*, ci explică doar *eroarea juridică*, în sensul de mai sus („greșită stabilire a faptelor dintr-un proces penal, care duce la pronunțarea unei condamnări nedrepte”).

În opinia noastră, reducerea noțiunii de *eroare judiciară* doar la sensul de „condamnare a unei persoane nevinovate” este eronată și generează mai mult o confuzie, întrucât și în domeniul procesului civil, contravențional etc. pot fi admise *erori judiciare* (legislația procesual civilă operând expres cu o astfel de noțiune).

La fel nu este corectă nici identificarea *erorii judiciare* cu *eroarea juridică*, cel puțin din considerentul că, în primul caz, *eroarea* desemnează soluția greșită dată într-un proces judiciar (moment la care vom reveni), în timp ce *eroarea juridică* sugerează o eroare admisă în procesul de identificare, interpretare și aplicare a legii (sinonimă mai curând cu „eroarea de drept” sau, în general, cu „eroarea” în materie juridică).

Aspecte de interpretare doctrinară și reglementare normativă. Revenind la textul constituțional analizat (art. 53 alin. (2) din *Constituția RM*), la o primă vedere, cele expuse ne duc la concluzia că noțiunea de *eroare*, folosită de constituent, trebuie interpretată ca *eroare judiciară* (ceea ce și explică confuzia doctrinară în domeniu), mai ales că acesta expres prevede: „erorile săvârșite în

procesele penale”. Deci, se poate spune că statul răspunde patrimonial pentru prejudiciile cauzate în procesele penale prin *erori judiciare*.

Totuși, rămâne neclar însă dacă o *eroare judiciară* poate fi admisă de „organele de anchetă”, după cum se menționează în Constituție, sau mai corect, la moment, de organele de urmărire penală? Prin prisma acestei întrebări, textul constituțional devine deja confuz. Cu titlu de ipoteză, răspunsul în acest caz poate fi doar negativ.

Pentru argumentarea acestuia, considerăm necesar a aprofunda două aspecte:

- sensul doctrinar și legal al noțiunii de *eroare judiciară* și
- modul în care legiuitorul o folosește în legislația ramurală.

În ce privește conceptul de *eroare judiciară*, în doctrină se menționează că „aceasta este asociată materiei penale, cu referire la o eroare de fapt săvârșită de instanța care, fiind chemată să se pronunțe asupra unei acuzații penale, dispune condamnarea unei persoane nevinovate” [1, p. 458]. Într-o altă opinie, prin *eroare judiciară* se înțelege „pedepsirea sau aplicarea constrângerii procesual penale față de o persoană nevinovată de săvârșirea infracțiunii” [17, p. 232]. Observăm că explicațiile doctrinare sunt similare celor conținute în dicționarele menționate mai sus.

În viziunea noastră, astfel de definiții date *erorii judiciare* sunt extrem de înguste, mai ales că nu doar legislația procesual penală, dar și cea procesual civilă folosește noțiunea dată. În concret, *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova* [3], invocă această noțiune în contextul reglementării căilor de *recurs* și *revizuire* a hotărârilor judecătorești, după cum urmează:

- art. 445: „(1) *Instanța, după ce judecă recursul, este în drept: (...) c) să admită recursul, să caseze integral decizia instanței de apel și să trimită cauza spre rejudecare în instanța de apel o singură dată dacă eroarea judiciară nu poate fi corectată de către instanța de recurs*”;

- art. 453: „(6¹) *În cazul în care o hotărîre examinată anterior în apel și în recurs a fost supusă revizuirii, cauza se trimite, după admiterea cererii de revizuire, la rejudecare în apel dacă eroarea judiciară nu poate fi corectată de către instanța de recurs*”.

Din aceste dispoziții legale, derivă destul de clar că eroarea judiciară ține nemijlocit de soluția dată de către instanță unei cauze, care este în esența sa greșită. Ne fundamentăm deducția și pe dispozițiile art. 432 alin. (4) din *Codul de procedură civilă*, care prevede: „[s]ăvârșirea altor încălcări decît cele indicate la alin. (3) constituie temei de declarare a recursului doar în cazul și în măsura în care acestea au dus sau ar fi putut duce la *soluționarea greșită a cauzei* sau în cazul în care instanța de recurs consideră că aprecierea probelor de către instanța judecătorească a fost arbitrară, sau în cazul în care *erorile* comise au dus la încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.”

În același timp, merită atenție și prevederile legislației procesual penale care se referă la *eroarea judiciară*. Noțiunea este utilizată doar de două ori în textul *Codului de procedură penală al Republicii Moldova* [4], dar fără a i se explica semnificația [17, p. 235]. Prima referință o găsim în art. 23 din Cod, în denumirea marginală a acestuia, în timp ce nemijlocit conținutul articolului nu invocă noțiunea respectivă. A doua oară termenul *eroare judiciară* este utilizat în contextul temeiurilor de rejudecare a cauzei, în art. 435 alin. (2) lit. c) din Cod, potrivit căruia „la examinarea recursului, dacă se constată că *eroarea judiciară* nu mai poate fi corectată, instanța de recurs poate dispune ca pricina să fie rejudecată în instanța de apel.”

Paralel cu termenul de *eroare judiciară*, legislația procesual penală mai folosește alte două sintagme apropiate ca înțeles: „eroare de drept” și „viciu fundamental” [17, p. 235]. Astfel, în art. 427 alin. (1) *Codul de procedură penală* se prevede: „[h]otărârile instanței de apel pot fi supuse recursului pentru a repara *erorile de drept* comise de instanțele de fond și de apel...”. La fel și în art. **453 alin. (1)** este prevăzut: „[h]otărârile irevocabile pot fi atacate cu recurs în anulare în scopul reparării *erorilor de drept* comise la judecarea cauzei, în cazul în care un *viciu fundamental* în cadrul procedurii precedente a afectat hotărârea atacată, inclusiv când Curtea Europeană a Drepturilor Omului informează Guvernul Republicii Moldova despre depunerea cererii”.

Mai mult, în art. 6 punct 11¹) este definită noțiunea de „*eroare gravă de fapt*” (ca „stabilirea eronată a faptelor, în existența sau inexistența lor, prin neluarea în considerare a probelor care le confirmau sau prin denaturarea conținutului acestora”), care este folosită o singură dată în art. 444 alin. (1) pct. 6), după cum urmează: „[h]otărârile judecătorești pot fi supuse recursului pentru a repara *erorile de drept* comise de instanțele de fond în cazurile în care: (...) 6) instanța de apel nu s-a pronunțat asupra tuturor motivelor invocate în apel sau hotărârea atacată nu cuprinde motivele pe care se întemeiază soluția ori motivarea soluției contrazice dispozitivul hotărârii sau acesta este expus neclar, sau instanța a admis o *eroare gravă de fapt*, care a afectat soluția instanței”.

O situație similară atestăm și în *Codul contravențional al RM* [2], care în art. 466 alin. (1) prevede: „Hotărârile judecătorești contravenționale pot fi atacate cu recurs, pentru a se repara *erorile de drept*, ...”. Deci, recursul contravențional are ca sarcină repararea *erorilor de drept*.

Totodată, art. 380 alin. (1) din același Cod stipulează: „(...) Reluarea procesului contravențional care a încetat poate avea loc doar în cazul descoperirii unor noi circumstanțe sau în cazul depistării unui *viciu fundamental*, care a afectat hotărârea de încetare a procesului contravențional.”

Așadar, și legislația contravențională operează cu expresia „viciu fundamental”. În lipsa unei explicații legale, este de presupus că aceasta este strâns legată de noțiunea de *eroare judiciară*, putând fi înțelească chiar ca un sinonim al ultimei sau un factor determinant al acesteia.

Generalizând asupra terminologiei juridice folosite în legislația procesual penală, procesual contravențională și procesual civilă, subliniem că o astfel de utilizare a termenilor cu sens apropiat este interzisă de normele de tehnică legislativă (art. 54 din *Legea privind actele normative* nr. 100/2017 [15]), întrucât sunt de natură să creeze diferite confuzii și interpretări eronate și echivoce ale normelor, afectând aplicarea practică a acestora.

În pofida acestei situații, totuși observăm că spre deosebire de legislația procesual civilă, în care căile de atac au drept scop corectarea *erorilor judiciare*, în cazul procesului contravențional și a celui penal recursul are drept scop repararea *erorilor de drept*. Pornind de la aceasta am putea deduce că pentru legiuitor sintagmele *eroare judiciară* și *eroare de drept* au același sens.

Mai mult, din prevederile precitate ale art. 444 alin. (1) pct. 6) din *Codul de procedură penală* („hotărârile judecătorești pot fi supuse recursului pentru a repara *erorile de drept* comise de instanțele de fond în cazurile în care (...) s-a admis o *eroare gravă de fapt*, care a afectat soluția instanței”), se poate deduce că sintagma *eroare de drept* în abordarea legiuitorului o cuprinde și pe cea de *eroare de fapt*.

Dincolo de aceste confuzii, în opinia noastră, căile de atac în orice proces judiciar au drept scop să remedieze *erorile judiciare* admise de instanțele ce au soluționat cauza (altfel spus, soluționarea greșită a cauzei), care pot cuprinde atât *erori de drept* (ce țin nemijlocit de identificarea, interpretarea și aplicarea greșită a legii), cât și *erori de fapt* (constatarea, aprecierea și subsumarea greșită a faptelor).

La o concluzie diferită a ajuns dna judecător V. Muntean, care susține că „între conceptele *eroare judiciară* și *eroare de drept* există diferențe”. „*Eroarea judiciară* este o încălcare gravă, categorică, care afectează fondul cauzei și modifică soluția întregului proces de judecată (de exemplu, nu s-a ținut cont de expirarea prescripției pentru tragerea la răspundere penală și persoana a fost condamnată), în timp ce *eroarea de drept* se manifestă prin acțiuni preliminare, care pot influența buna desfășurare a procesului de judecată, dar nu afectează soluția finală (spre exemplu, necitarea unei părți în proces, aplicarea eronată a unei măsuri preventive sau nerespectarea dispozițiilor privind competența). Astfel, *erorile de drept* nu sunt într-atât de grave, ca să modifice soluția finală a procesului. Ele pot fi corectate prin casarea (retractarea) hotărârii de instanța superioară și nu tot timpul au ca consecință acordarea dreptului la repararea prejudiciului. Totodată, cercetătoarea conchide că la temelia apariției *erorii judiciare* se află o circumstanță de fapt, numită *viciu fundamental*, care din cauza gravității sale poate să influențeze decisiv hotărârea instanței de judecată [17, p. 239].

Susținem parțial această poziție, întrucât de asemenea considerăm că *eroarea judiciară* echivalează cu soluționarea greșită a cauzei. Totodată însă, așa cum ne-am expus mai sus, suntem de părerea că delimitarea *erorii judiciare* de *eroa-*

rea de drept nu este justificată (fiind eronată în esență), întrucât *eroarea de drept* și *eroarea de fapt* constituie factori constitutivi și determinanți ai *erorii judiciare* (fiind două elemente interdependente ale acesteia). Așadar, *eroarea judiciară* poate să se exprime fie printr-o *eroare de drept*, fie printr-o *eroare de fapt*, fie prin ambele în același timp. Totodată, pentru ca *eroarea de fapt* sau *eroarea de drept* să reprezinte o *eroare judiciară* ce necesită a fi reparată (prin căi de atac), este necesar ca acestea să întrunească condiția de *viciu fundamental* de procedură (adică să dispună de o anumită gravitate sau pondere în procesul de soluționare a cauzei).

În lumina acestei abordări, considerăm a fi greșită ipoteza conform căreia *eroarea judiciară* este mai gravă decât *eroarea de drept*, argumentele invocate în acest sens nefiind concludente.

O clarificare relevantă în acest sens atestăm în doctrina de specialitate românească și rusă. Înainte de a face referire directă la opiniile concrete ale specialiștilor, vom reitera ideea că *erorile judiciare* nu țin doar de domeniul penal/procesual penal (și contravențional), acestea fiind proprii și proceselor nepenale (extrapenale), altfel spus procesului judiciar în general.

Plecând de la aceasta, constatăm că noțiunea analizată a fost definită și în materie procesual civilă. Astfel, în opinia relevantă a cercetătorilor ruși, *eroarea judiciară* este „rezultatul activității procesuale a instanței de judecată (judecător), asociat cu percepția, analiza și interpretarea incorectă a normelor legii, devierea de la principiile justiției, ceea ce a dus la adoptarea unei hotărâri judecătorești ce încalcă drepturile, libertățile și interesele părților și (sau) a altor persoane implicate în cauză” [20, p. 25].

Evident, și cercetătorii români confirmă că „*erori judiciare* se pot produce nu numai în cauze penale, ci și în alte cauze, ceea ce poate conduce la prejudicierea justițiabililor ale căror drepturi subiective au fost încălcate prin pronunțarea unor hotărâri nelegale și neîntemeiate. În concret, *eroarea judiciară* poate viza fie încălcarea unei norme de procedură care garantează dreptul la un proces echitabil, fie însuși conținutul soluției pronunțate de judecător de natură a produce consecințe asupra drepturilor fundamentale ale justițiabilului” [1, p. 459].

Rezumând, conchidem că în esența lor *erorile judiciare* presupun soluționarea greșită a cauzelor și, ca urmare, adoptarea de hotărâri judecătorești nelegale și neîntemeiate.

O întrebare interesantă și destul de relevantă în acest context este cum se poate de ajuns la o soluționare greșită a cauzei? Sau care este mecanismul producerii *erorii judiciare*?

Un răspuns relevant la această întrebare poate fi atestat în chiar definiția *erorii judiciare*, formulată de cercetătorii ruși, potrivit căreia aceasta este „o greșeală admisă de către instanța judecătorească, manifestată prin încălcarea normelor de drept procedural și/sau de drept material, care vine în contradicție cu scopul

procesului civil, în urma căreia actul justiției devine ilegal” [21, p. 63]. Susținem această poziție, întrucât considerăm că orice greșală admisă de către instanță în condițiile respectării normelor de drept material și procedural, nu poate fi considerată *eroare judiciară*. Prin urmare, se impune la moment concluzia că *eroarea judiciară* întotdeauna implică nerespectarea/încălcarea legii materiale și/sau procesuale de către judecător/instanță.

Superficial, această idee o găsim reflectată în *Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de cercetare penală și de anchetă preliminară, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești* nr. 1545/1998 [16], textul căreia dezvoltă norma constituțională analizată de noi – cuprinsă în art. 53 alin. (2) din *Legea supremă* (dezvoltând substanțial și instituția răspunderii patrimoniale a statului).

Inițial, merită atenție art. 1 al Legii citate, care prevede: „*Prezenta lege constituie actul legislativ de bază care reglementează cazurile, modul și condițiile de răspundere patrimonială a statului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile ilicite comise în procesele penale și contravenționale de organele de urmărire penală, de procuratură și de instanțele judecătorești*”.

Dincolo de faptul că dezvoltând norma constituțională, legea în cauză extinde cu mult conținutul acesteia (referindu-se deja și la procesele contravenționale, precum și la procuratură), observăm că aceasta substituie noțiunea de *erori*, folosită de constituent, cu cea de „acțiuni ilicite”. Să însemne oare aceasta că *eroarea judiciară* în opinia legiuitorului este o „acțiune ilicită” (mai bine zis, o acțiune/inacțiune ilicită)?

Înainte de a da răspuns la această întrebare, considerăm necesar de a face trimitere la prevederile art. 2 alin. (1) din Legea citată, în care „acțiunile ilicite” sunt definite ca fiind:

- „*acțiuni sau inacțiuni ale organului împuternicit să examineze cazurile cu privire la contravenții, ale organului de urmărire penală sau ale instanței de judecată, care exclud vinovăția acestora, al căror caracter ilegal se manifestă prin încălcarea principiului general, potrivit căruia nici o persoană nevinovată nu poate fi trasă la răspundere și nu poate fi judecată, (erori)*” ori

- „*fapte ale persoanelor cu funcție de răspundere din organul de urmărire penală sau din instanța de judecată, manifestate prin încălcarea intenționată a normelor procedurale și materiale în timpul procedurii penale sau contravenționale (infracțiuni)*”.

Din definiția dată, devine clar că *erorile* admise în procesele vizate de legea citată sunt totuși acțiuni ilegale. Semnificativ este că legiuitorul delimitează în această normă „acțiunile ilegale – erori” de „acțiunile ilegale – infracțiuni” prin două criterii:

- în primul rând, caracterul ilegal al *erorii* se manifestă prin *încălcarea principiului general, potrivit căruia nici o persoană nevinovată nu poate fi trasă*

la răspundere și nu poate fi judecată, în timp ce caracterul ilegal al *infracțiunilor* se manifestă prin *încălcarea intenționată a normelor procedurale și materiale în timpul procedurii*;

- în al doilea rând, spre deosebire de *infracțiuni* (cărora le este caracteristică doar intenția), în cazul *erorilor* legiuitorul exclude vinovăția.

Analizând această distincție, ne întrebăm: încălcarea principiului general de *neatrageră la răspundere a unei persoane nevinovate* poate fi admisă în condițiile respectării normelor materiale și de procedură? Dacă răspunsul ar fi *pozitiv*, atunci am fi nevoiți să constatăm că însăși legiuitorul contribuie la asemenea nedreptăți prin legile sale materiale și procedurale, care favorizează și generează ilegalități în aplicarea lor.

Ca urmare, logic, răspunsul este *negativ*, ceea ce presupune că încălcarea acestui principiu poate fi admisă doar ca urmare a încălcării normelor procedurale și materiale în procesul judiciar, în caz contrar, nu s-ar justifica însăși caracterul ilegal al acțiunilor. Astfel, într-o formă indirectă, legiuitorul la fel ne indică că *erorile* admise în procesele judiciare implică sau se admit prin încălcarea/neglijarea prevederilor legale, fiind *acțiuni ilegale*.

O atenție distinctă merită în acest context categoria „acțiuni ilegale – infracțiuni”, care în opinia noastră nu poate fi acceptată, întrucât legea noastră penală nu califică expres *încălcarea intenționată a normelor procedurale și materiale în timpul procedurii* ca fiind *infracțiuni*. Intuim că legiuitorul a utilizat noțiunea de „infracțiuni” nu cu sensul său direct, ci doar pentru a delimita gravitatea *încălcării intenționate a normelor procedurale și materiale în timpul procedurii* de încălcarea acestora fără intenție, altfel spus, din imprudență (culpă sau neglijență). De aici, putem deduce că *erorile*, ca acțiuni ilegale, pot fi comise/admise atât din *imprudență*, cât și cu *intenție* (fapt ce e de la sine înțeles!).

În lumina acestei constatări, semne de întrebare ridică precizarea făcută de legiuitor în legea citată, conform căreia în „acțiunile ilegale – erori” este exclusă vinovăția făptuitorilor (adică *organele de urmărire penală, procuratura și instanțele judecătorești*). Aceasta ar însemna că *încălcarea normelor procedurale și materiale în timpul procedurii* poate fi, în opinia legiuitorului, și fără vinovăție. Nu putem fi de acord cu o astfel de abordare, întrucât în cazul dat vorbim despre subiecți care în desfășurarea unor astfel de proceduri sunt obligați să respecte întocmai normele legale (materiale și procedurale), aceștia reprezentând însăși mecanismul statului de aplicare a legii și de apărare a acesteia în cazurile în care a fost încălcată.

În opinia noastră, prin poziția sa, legiuitorul stabilește o excepție inadmisibilă de la principiul legalității care guvernează procedurile în cauză, favorizând astfel ignorarea legii de către cei responsabili de aplicarea ei corectă.

Pe de altă parte însă, plecând de la raționamentele expuse, considerăm important de înțeles: în ce măsură încălcarea normelor procedurale și materiale în

procesul judiciar poate fi admisă fără vinovăție de către cei mai buni profesioniști ai dreptului (cum ar fi bunăoară, judecătorii)?

Cu titlu de ipoteză, la acest subiect, considerăm că atât timp cât admiterea *erorii judiciare* într-un proces implică în mod necesar încălcarea normelor materiale și de procedură, vinovăția judecătorilor nu poate fi exclusă. Din contra, ea este prezumată!

Plecând de la aceasta, ne permitem să conchidem că ori de câte ori se constată în cadrul controlului judiciar admiterea de *erori judiciare* la judecarea cauzelor de către instanțele ierarhic inferioare, se constată implicit și încălcarea normelor de drept material și procedural de către judecătorul sau completul vizat.

În asemenea circumstanțe, vinovăția acestor subiecți nu trebuie exclusă, fiind evidentă, la fel cum este evident și prezumat că judecătorii sunt cei mai buni cunoscători ai dreptului.

În lumina acestor momente, considerăm că admiterea de *erori judiciare* de către judecători nu trebuie să rămână fără consecințe negative pentru ei. Cel puțin, în mod obligatoriu trebuie să survină *răspunderea disciplinară* a acestora, în scopul responsabilizării lor.

Neconștientizarea și neglijarea acestui moment, precum și tolerarea tacită a *erorilor judiciare*, destul de frecvent constatate în sistemul nostru judiciar, explică foarte relevant și clar atât numeroasele dosare pierdute de statul nostru la CtEDO, cât și ineficiența practică a mecanismului acțiunii de regres a statului față de judecătorii vizați în aceste dosare.

Ar fi încă foarte multe lucruri de spus la acest subiect, însă ne vom limita la cele expuse, finalizând cu un îndemn adresat tuturor celor cărora prezentul demers științific le-a trezit interesul, să se implice și să contribuie cu studii și analize aprofundate, pentru ca astfel să conturăm împreună fundamentul științific necesar atât pentru asigurarea calității actului de justiție din Republica Moldova, cât și pentru respectarea legalității și a drepturilor omului ca valori supreme în cadrul acestuia.

Să nu uităm că *eroarea judiciară* implică și generează cea mai gravă încălcare a drepturilor omului, întrucât de cele mai multe ori este iremediabilă. Mai mult, aceasta afectează foarte grav *securitatea juridică a persoanei* și încrederea în justiție, ceea ce nu poate fi tolerat într-un stat de drept contemporan.

Referințe bibliografice:

1. Boilă L.R. *Răspunderea civilă delictuală obiectivă*. Ediția 2. București: C.H. Beck, 2014.
2. *Codul contravențional al Republicii Moldova* nr. 218 din 24.10.2008. Republicat în: Monitorul Oficial nr. 78-84 din 17.03.2017 (modificat prin Legea nr. 323 din 24.11.22, MO402-408/16.12.22).

3. *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova* nr. 225 din 30.05.2003. Republicat în Monitorul Oficial, 2018, nr. 142-148 (*versiune în vigoare din 14.01.19 în baza modificărilor prin Legea nr. 133 din 15.11.18, MO467-479 din 14.12.18*).
4. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova* nr. 122 din 14.03.2003. Republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.263-269 (*versiune în vigoare din 14.01.19 în baza modificărilor prin Legea nr. 133 din 15.11.18*).
5. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016 (*cu modificări și completări ulterioare aduse prin Legea nr. 256 din 25.11.2016 și Legea nr. 70 din 13.04.2017*).
6. *Constituția Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Arc, 2012, p. 215.
7. *Constituția României* adoptată în 1990, revizuită în 2003. în: Codex constituțional: Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene. Coord.: Șt. Diaconu. București: Monitorul Oficial, 2015, pp. 1687-1724.
8. Dexonline. Definiție *eroare*. [citat la 21.12.22]. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/eroare>.
9. *Dicționar de termeni juridici* / C.-D. Muscalu și E. Vartic. București: Editura Universitară, 2005.
10. *Dicționar de termeni juridici* / E. Derșidan. București: Proteus, 2005.
11. *Dicționar explicativ al limbii române*. Ed. a II-a. București, 1998.
12. *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*. Chișinău: Arc, 2007.
13. Hanga VI. *Mic dicționar juridic*. București: Lumina Lex, 1999.
14. Iacub I., Carp S. *Eroarea ca temei al răspunderii patrimoniale a statului*. În: Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene, materiale ale conferinței științifice internaț. din 22-23 martie 2019. Chișinău: Iulian, 2019, pp. 21-27.
15. *Legea privind actele normative* nr. 100 din 22.12.2017. În: Monitorul Oficial nr. 7-17 din 12.01.2018 (modificată prin Legea nr. 156 din 09.06.22, MO194-200/01.07.22).
16. *Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești*, nr. 1545 din 25.02.1998. În: Monitorul Oficial Nr. 50-51 din 04.06.1998 (*versiune în vigoare din 05.01.18 în baza modificărilor prin Legea nr. 212 din 01.12.17, MO1-6/05.01.18*).
17. Muntean V. *Semnificația doctrinară și legală a noțiunii „eroare judiciară”*. În: Relații internaționale Plus. Revistă științifico-practică Nr.1/2018.

18. *Noul dicționar universal al limbii române*. Ed. a II-a. București-Chișinău: Litera Internațional, 2007.
19. Petre I. *Considerații în legătură cu răspunderea patrimonială a statului și a judecătorilor și procurorilor pentru erori judiciare, în lumina dispozițiilor constituționale și legale*. În: *Dreptul*, 2005, nr. 9.
20. Пашин С.А. *Проблема судебной ошибки*. În: *Юридическая психология*, 2007, № 2.
21. Скрипина С.В. *Понятие, виды и причины судебных ошибок в гражданском процессе*. În: *Отечественная юриспруденция*, 2017, nr. 5.